

Ion BUZERA

EXCURSURI

Ion BUZERA

EXCURSURI

Editura UNIVERSITARIA
CRAIOVA, 2014

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Liviu Antonesei,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Prof.univ.dr. Ion Bogdan Lefter,

Facultatea de Litere, Universitatea din București

Copyright © 2014 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUZERA, ION

Excursuri / Buzera Ion. - Craiova : Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0801-6

82.09

Graphic design copertă: Carmen Lucaci

Tehnoredactare: Ovidiu Căpriceru

Corectură: Ovidiu Drăghici

În loc de prefață
Rudimente de poetică (inclusiv personală)
a lecturii

Literatura începe să dea semne că vrea să-și redescopere condiția esențială: cea a ascunderii. Se refugiază, deloc speriată, totuși, în mințile cele mai nobile, pe rafturile cele mai uitate, în cele mai performante computere. Ceva îi spunea că nu poate fi regina balului la nesfârșit, așa cum, în anumite momente, prin secolele 19 ori 20, sperase. Știe acum foarte bine că nu poate exista decât prin eforturile (tot mai inutile, tot mai intoxicate cu splendoare) ale unor ființe pe care nu știe cum să le numească.

Intuind vag acest complex de factori, sunt nevoit și am fost nevoit să fiu un cititor rapace, furios, insașiabil, capricios, (premeditat) inocent, (calculat) modest, îndomptabil, exigent, supraexigent, plictisit, versatil, suprasaturat, scârbit, extrem de curios și (de cele mai multe ori) extrem de dezaprobat. Asta înseamnă că nu refuz practic niciun fel de a citi pe care aș putea să-l am la îndemână și că nu am preconcepții (până ce nu-mi formulez eu însumi o idee clară) asupra textelor, indiferent de natura lor, nici într-un sens – devaluant, nici în altul – gratulant și, cu atât mai puțin, supragratulant. (Un timp am practicat acest joc numai în „forum” meu interior, apoi și în scris.) Primele fascinații adolescente în materie au fost: Jules Verne, Thomas Mann și *Istoria...* lui Călinescu. De la început, am folosit un soi de teste de egomorfizare ludică a „peisajelor” (unele cu adevărat incredibile) captate cu imaginația și tot aproape de la început am fost interesat de ceea ce acum aș numi *stilul mental-senzorial* interior al scriitorilor care îmi plăceau. Eram un critic *in statu nascendi*, ce să zică! Ulterior, din cei peste douăzeci și cinci de ani de exersare a lecturii profesioniste, folosindu-mă și de

creditul pe care mi l-au acordat cele trei forme amintite, radical distincte, zic eu, de tatonare a literaturii, am învățat cel puțin un lucru: că nu poți avea încredere în nimeni altcineva decât în tine însuși atunci când vine vorba despre „a da seamă” în legătură cu ceea ce ai citit. Te poți folosi de orice altceva crezi de cuviință, la modul livresc, aluziv, citațional etc., poți să faci orice trimiteri dorești, te poți folosi de bibliografii de toate formatele, dar nu poți accepta nicio altă „ingerință” (altele decât cele de mai sus, care sunt ingerințe *soft*, inevitabile) în sistemul tău de idei, dacă te respecti în calitatea ta de cititor cu pretenții. Există un nucleu dur, nonnegociabil, de poetică (interioară, intensă, hiperdensă) a lecturii pe care se bazează, fie că o conștientizează, fie că nu, un astfel de „personaj” puținel ciudat, care pare a fi din ce în ce mai elitist în lumea de azi, dar în absența căruia lumea însăși ar fi de neconceput, dacă nu chiar în zadar. (Ipoteza mea, ușor nabokoviană, fiind aceea că literatura este arta – sau una dintre arte... – care face ca realul să fie nu numai comprehensibil, ci chiar posibil.) Avea perfectă dreptate Frank Kermode să spună că funcția criticului este una de „civilizare”. De altfel, cred că o definiție a criticului literar poate fi următoarea, dacă lăsăm de o parte ideea, care se presupune, că e *deja* instruit: un cititor foarte atent, pluridimensional atent, capabil de o concentrare *simultană* pe cât mai multe niveluri de joc.

Mă interesează literatura în măsura în care răspunde nevoilor mele: euristice, imaginative, profesionale. Mă simt aproape de considerații de acest fel, făcute de Alberto Manguel în subtil erudita, vag borgesiana lui *Istorie a lecturii* (Nemira, 2011, traducere de Alexandru Vlad): „Oricare dintre aceste clasificări ar fi fost aleasă, fiecare bibliotecă tiranizează actul lecturii și forțează cititorul – cititorul curios, cititorul alert – să *salveze* (s. a., n. m., IB) cartea de la categoria la care a fost condamnată.” (p. 207); „Până la urmă, probabil, istoria lecturii este istoria fiecăruia dintre cititori.” (p. 34); „*Istoria lecturii*, din fericire, nu are sfârșit. După capitoul final și înainte de indicele copios, deja menționat, autorul nostru a lăsat un

număr de pagini albe, astfel încât cititorul să adauge alte idei despre lectură, subiecte care, evident, lipsesc, citate potrivite, evenimente și personaje din viitor. E o oarecare consolare în asta...” (p. 364). Pe mine mă atrag, în plus, cele mai riscante jocuri cu structurile literare. Sunt de părere că nicio literatură nu e *a priori* mică, mare sau medie. Ea poate fi „reconvertită” (prin lectură și interpretare) în cele mai diverse moduri, dar în directă relaționare cu potențialul cititorului, al „acelui” cititor. Sunt fascinat, în paralel, și de mecanismele incomprehenșunii, de insuficiențele paradigmatelor și nonrezolvabilitatea anumitor litigii. O poetică a lecturii, așa cum o înțeleg eu, nu face altceva decât să descrie, oarecum riffaterrian, o hologramă de uz propriu, alcătuită din sau în care sunt „depozitate” diverse lucruri: tot ce ai citit până acum; reflecțiile care s-au adunat în acest proces; trăirile, senzațiile, emoțiile implicate și implicite ș. a. m. d.. E clar că dimensiunea utopică este aici una, ca să zicem așa, de lucru, pentru că – pe de o parte – nu ai cum „accesa” imediatamente acel tot și – pe de alta – ai oricând acces la el, chiar dacă nu la tot dintr-o dată. O hologramă din acestea poate fi foarte bine o *black hole* sau poate fi foarte creativă, după caz.

Știu că pentru criticul literar una dintre cele mai importante preocupări ar trebui să fie aceea de a crea *concordanțe* cât mai puternice, convingătoare, rezistente în interiorul sistemului său de lectură. Or, acestea nu se pot obține decât prin lecturi depliate și repliate în mai multe direcții, pe mai multe linii de forță. Asta justifică, într-un fel, și de ce detest orice pulsione, cât de mică, de dictat al criticului, indiferent de ce-și imaginează acesta că e sau ar putea fi. Mizele critice nu s-au aflat și nu se vor afla (decât, poate, în mintea împricinaților) în bătălii pe „teritorii”, lupte de putere și alte abjecții similare. Pe mine mă interesează, mai degrabă, de ce să nu recunosc, parametrii transistorici ai discursului critic. O vocație dată are valoare în critică numai dacă se poate confrunța creator cu *toate* celelalte dimensiuni implicate, întrucât ar fi cazul să depășim una dintre banalitățile repetate compulsiv, cea referitoare la *valoarea*

estetică, în condițiile în care este evident faptul, pentru orice cititor care se respectă, nu neapărat critic literar, că avem de-a face cu *valori* aflate într-o continuă diferențiere în orice text literar. A reuși să le „aranjezi” convenabil e deja o altă poveste, pe care foarte puțini o știu pe de rost.

Asta e menirea criticii, în sensul cel mai larg: să caute literatura, s-o găsească, să o pună cât mai bine în valoare, să o judece atât cât îi stă în putință și, la limită, s-o inventeze.

Notă

Cele mai multe texte cuprinse în această carte au fost publicate inițial în revistele craiovene *Mozaicul*, *Scrisul românesc* și *Ramuri*, cărora le mulțumesc. Am operat, la relectură, câteva mici modificări.

I.

Critică literară & portrete

Un „genevez” român

Dintre toți criticii literari români, Mircea Martin e cel mai apropiat de spiritul celebrei Școli geneveze. O îndelungată și participativă frecvență a acestora (de la Albert Béguin la Jean Starobinski și mai departe) l-a transformat într-un emul și, deopotrivă, un fidel al variantelor, greu de redus, totuși, la un numitor comun, în care s-au exersat acești autori în interpretarea și trăirea literaturii.

Că e un consecvent practicant al „criticii conștiinței” se poate observa chiar din felul în care îi analizează pe genevezii înșiși și care merge mai puțin pe o dimensiune senzorială (ar fi și dificil!) și mai mult pe cea a istoriei ideilor critice (deci, într-un fel, mai mult pe modelul Starobinski, însă fără apertura interdisciplinară a aceluia), dar nu într-un fel sec, descriptiv, ci într-unul care are în vedere mai multe filoane recuperatoare. Acestea presupun negociere continuă, vizibilă, la suprafață (nu sub umbrela vreunei strategii sofisticate și cu atât mai ocult-inutile) a ideilor, aparatului speculativ și rețelelor expresive cu eul lor emitent, în așa fel încât textul critic sau teoretic e o lume mereu disputată, mereu frământată, la care se poate reveni și care poate fi altfel reparcursă. Analizele celorlalți înseamnă asumare a unor dorințe interpretative personale. Automat, asta implică și o aducere în scenă a cititorului interesat. Un citat precum următorul: „Și totuși, această neterminare nu se datorează unei insuficiente elaborări, ci unei incontinențe.” (*Dicțiunea ideilor*, 1981, p. 11), despre Valéry, îmi deschide mie, de exemplu, ca un cititor empiric ce sunt, o altă înțelegere asupra faptului că sunt atât de pasionat de

autorul francez. Iar exemple de acest fel pot fi decupate aproape de oriunde din cărțile „helvetului” român.

Dar această procedură nu se aplică numai „genevezilor”, ci oricărui autor despre care scrie, într-un fel pe care l-aș numi al autoscopiei ideatice. Cu lecția lui Vianu bine interiorizată, cu un instinct critic rodat în mai multe tipuri de contexte (enumăr numai câteva: poezia lui Fundoianu, creația lui A. E. Baconsky, istoria literară în accepția călinesciană, critica literară contemporană în variatele ei personalizări, mai multe dintre teoriile critice importante ale secolului XX, parcurse prin scrierea unor prefete sau cărți de un profesionalism impecabil) și cu o eleganță de tip „hexagonal” pe care a transformat-o într-un *datum* personal, Mircea Martin ne-a făcut să credem că o critică literară cu fundament solid teoretic e posibilă și în România. Departate de patosul subiectivant, dar cu o feroare interstițială indiscutabilă (pentru cine o poate urmări) și cu un parfum discret de apreciere superior-intelectivă a oricărei materii textuale (am sesizat inclusiv o însușire critică a tehnicilor derrideene) cu care intră în contact, acest autor a dovedit și o foarte riguroasă, consecventă și structurată conștiință de sine (în ipostază nu numai strict auctorială) pe care a știut să o transforme într-o conștiință de sine a criticii înseși.

Urmărind atât de atent dicțiunile și operele altora, Mircea Martin a reușit să și le perfecționeze mereu pe cele ale lui.

(Călin Vlasie (coordonator), *Mircea Martin –70*,
Editura Paralela 45, 2010, pp. 157-158)